

– Hakemli Makale –

MÜSLÜMANLARA ESİR DÜŞEN HAÇLI SOYLULARI

Nadir KARAKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı
nadirkarakus_64@hotmail.com

ÖZ

Haçlılar'ın Urfa, Suriye ve Filistin bölgesinde yaptıkları tahribat ve yıkımlar, işledikleri cinayetler tüm acımasızlığı ile devam etmiş, çok acılar çekilmiştir. Buna rağmen Haçlılar Müslümanlardan üst düzeyde bir emir veya melik esir alamamışlardır. Daha çok Müslümanlar Haçlılardan esir almışlar ve esir edilen Prens, Kont gibi unvana sahip Haçlıların esareti Haçlıları zor durumda bırakmıştır. Esir alınan Frenk soyluları içinde Fransa Kralı IX. Louis gibi üst düzey şahısların, başpiskopos ve patrik gibi din adamların esareti konuyu zenginleştirmiştir. Esir edilen Haçlı soylularının birkaç tanesini istisna edecek olursak, hepsine iyi davranılması da Müslümanların merhameti açısından önemli bir husus olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Haçlılar, Esir, Zindan, Anlaşma, Savaş

CRUSADER NOBLES CAPTURED BY MUSLIMS

The destructions and depredations of the Crusaders in the Edessa, Syria and Palestinian regions, and the murders they committed, continued with all their ruthlessness and suffered much. Nevertheless, the Crusaders did not receive a high-ranking command or a prisoner from the Muslims. More Muslims have taken captives from the Crusaders, and the prisoners of the crusaders, such as the Prince, the Count, who have been captured, have left the Crusaders in a difficult situation. The French prisoners in captivity were King of France IX. Louis has enriched the captivity of religious men such as high-ranking individuals, archbishops and patriarchs. The fact that all of the imprisoned Crusader nobles would be exempted, and that they were treated well, has also become an important issue for the Muslims' mercy.

Keywords: Crusaders, Prisoners, Dungeons, Agreements, War.

GİRİŞ

Arapça'da “*savaş tutsağı*” karşılığında kullanılan esir kelimesi, “*sağlamca bağlamak*” anlamındaki “*esr*” kökünden türetilmiş bir sıfattır.¹ Hz. Muhammed'in hadislerinde² ve Kur'an-ı Kerim'de de geçen esir kelimesi³ İslâmî literatürde fazlasıyla yerini bulmuş bir kavram olarak karşımıza çıkar. Hz. Peygamber'in Bedir'de ele geçirilen Mekkeli esirlere karşı iyi davranılmasını istemesi, bunların fidye karşılığında serbest bırakılması kararını vermesi ve okuma yazma bilen esirlerin on Müslümana okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakılmalarını emretmesi esirlerin hukuku açısından önemli bir olay olarak İslâm tarihinde yerini alır.⁴

Tarihte düşmanlarının eline esir düşen Kral, Sultan ve Padişahlar hemen hemen yok denecek kadar azdır. Aklımıza ilk gelen esir lider hiç şüphesiz Osmanlı'nın dördüncü padişahı Yıldırım Bayezid'dir. I. Bayezid (1389-1403), XV. Asrın hemen başında Timurlu hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarı “*Aksak Timur*” (1370-1405)⁵ ile 27 Zilhicce 804/28 Temmuz 1402'de Ankara yakınlarındaki Çubuk ovasında karşı karşıya geldi. Yapılan savaşta Yıldırım Bayezid yenildi ve esir düştü; bir süre sonra da esaret altında 13 Şaban 805/8 Mart 1403'de Akşehir'de vefat etti.⁶ Bu esaret ile Osmanlı Devleti 1402-1413 yılları arasında, “*Fetret Devri*” adıyla bir kargaşa ve buhran dönemi yaşadı.⁷

Hafızalara kazınan bir diğer esaret hadisesi de Fransa Kralı François'ın 931/1525'te Alman İmparatoru Charles Quint'e esir düşmesidir. François'ın annesinin Osmanlı Sultanı Kanunî Süleyman'a oğlunun kurtarılması için

¹ Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut ts., “*esr*” ve “*sby*” maddeleri.

² Bk. Buhârî, “*Cihad*”, 170, 171; Müslim, “*Cihad*”, 58; Ebû Dâvûd, “*Akziye*”, 29; “*Cihad*”, 105, 110; Tirmizî, “*Siyer*”, 17; “*Büyû*”, 52.

³ Kur'an-ı Kerim'de esir kelimesi, İnsan 76/8'de tekil, Bakara 2/85; Enfâl 8/67 ve 70. ayetlerde çoğul olarak geçer. Ahzâb 33/26'da ise kelime fiil kalıbıyla yer almaktadır. Esir kelimesi ve türemişleri Kur'an-ı Kerim'de toplam beş yerde geçmektedir.

⁴ el-Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, tahk.: Marsden Jones, Beyrut 1404/1984, c. I, s. 117-120; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev.: Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1980, c. I, s. 245; Mustafa Fayda, “*Bedir*”, *DİA*, İstanbul 1992, c. V, s. 326-27.

⁵ Bk. Abdürrezzâk es-Semerkindî, *Matla'ı Sa'deyn*, nşr.: Muhammed Şefî, Lahor 1946-49; R. G. de Clavijo, *Embassy to Tamerlane: 1403-1406*, çev.: G. le Strange, London 1928; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991; Mustafa Kafalı, “*Timur*”, *İA*, İstanbul 1993, XII/1, s. 336-346.

⁶ Bk. Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr.: Âlf Bey, İstanbul 1332, ss. 64-80; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Fr. Babinger, Hannover 1925, ss. 26-37; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1982, ss. 309-321.

⁷ Ducas, *Bizans Tarihi*, çev.: V. Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s. 47-48; Enverî, *Düsturnâme-i Enverî*, nşr.: Mükrimin Halil Yınanç, İstanbul 1928, s. 91; Uzunçarşılı, ss. 328-345; Fahamettin Başar, “*Fetret Devri*”, *DİA*, İstanbul 1995, c.XII, s. 480-82.

yaptığı müracaat ise, konuyu daha ilginç hale getirir.⁸ Son zamanlardan kalan bir başka esaret örneğini de Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında görüyoruz. Yunan Generali Trikopis'in 10 Muharrem 1341/2 Eylül 1922'de esir edilmesi Büyük Taarruz'daki Türk zaferini taçlandırdı.⁹ Ancak bu gibi örneklerin tarihte ender görüldüğünü de unutmamak gerekir.

Haçlı Seferleri'nde esir edilen hiçbir Müslüman melik veya emirin olmaması yanında pek çok Haçlı Soylu'nun, hatta Fransa Kralı ve Patrik seviyesinde din adamlarının esir edilmiş olması incelemeye çalışacağımız konuyu araştırılması gereken bir husus olarak karşımıza çıkarmıştır. Ayrıca esir edilen Kral, Kont, Prens, Patrik gibi unvanlara sahip olan Haçlılar üzerinden XII. ve XIII. yüzyılda Yakınoğu ve Mısır'da Haçlıların yaptıkları tahribat ve bu dönem olayları da ortaya konulmaya çalışılarak geçmişe ışık tutulmaya, bu dönemdeki olaylar mercek altına alınmaya çalışılacaktır.

ANTAKYA PRİNKEPSİ BOHEMUND'UN ESİR DÜŞMESİ

Antakya 29 Cemâziyelâhir 491/3 Haziran 1098'de Haçlılar'ın eline geçti.¹⁰ Ardından Musul emîri Kürboğa büyük ümitlerle şehri kurtarmaya gelmesine rağmen 25 Recep 491/28 Haziran 1098'de savaşı kaybederek, büyük bir yıkım ile nüfuzu ve otoritesi kırılmış olarak Musul'a döndü.¹¹ Artık Antakya'da ve çevresinde bundan sonra Haçlılar hüküm sürecekti ve buralar Prinkepsliğe ait topraklar olacaktı.

Antakya'nın ilk Prinkepsi Bohemund¹² Recep 493/Mayıs 1100'de Efâmiye kalesini muhasara ettikten sonra çevresini tahrip edip

⁸ Feridun Emecen, "Süleyman I", *DİA*, İstanbul 2010, c. XXXVIII, s. 64.

⁹ Fethi Tevetoğlu, "Millî Tarih ve Trikopis'i Esir Eden Dadaylı Halid Beğ", *Orkun*, sy. 1, İstanbul 1962, ss. 4-7; Hüseyin Hilmi Kurtulmuş, "Dadaylı Halid Bey", *DİA*, İstanbul 1993, c. VIII, s. 398-99; Cevdet Küçük, "Millî Mücadele", *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX, s. 81.

¹⁰ William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey, Columbia University Press, New York 1943; c. I, s. 260; Ömerî, s. 231; Philip K. Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev.: Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1981, c. IV, s. 1025; C. Brockelmann, *İslâm Devletleri ve Milletleri Tarihi*, çev.: Neşet Çağatay, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1964, s. 206; J. France, "The Fall of Antioch during the First Crusade", edit.: M. Balard, *Dei Gesta per Francos*, Aldershot 2001, s. 13-20; Thomas F. Madden, *The Concise History of the Crusades*, Lanham, Maryland 2013, s. 26; Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, çev.: Ekin Duru, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 92; David Nicolle, *Birinci Haçlı Seferi 1096-1099*, çev.: L. Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 13.

¹¹ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûnî'l-Edeb*, Dâru'l-Kütüb, Kahire 1423, c. XXVIII, s. 253'de Kürboğa'nın çevresindeki emirlere iyi davranmamasının da savaşın kaybedilmesinde büyük rol oynadığını belirtir; Madden, s. 28; Runciman, c. I, s. 191; geniş bilgi için bk. J. France, "The Fall of Antioch during the First Crusade", s. 13-20.

¹² Bk. R. B. Yewdale, *Bohemund I, Prince of Antioch*, Princeton 1917.

yağmalamıştı.¹³ Bu kuşatmadan yaklaşık dört ay sonra Bohemund Malatya Hâkimi Gabriel'den Danişmend muhasarasından dolayı bir yardım çağrısı aldı.¹⁴ Hemen Malatya'ya yardıma giden Bohemund, Salerno Kontu Richard ile birlikte Malatya'yı Aksu vâdisinden ayıran dağlık bölgede Danişmendlilerin pususuna düştü ve Zilka'de 493/Eylül 1100'de yenilerek esir edildiler.¹⁵ Bu sırada Malatya'daki Ermenilere yardıma giden Bohemund'un ordusunda 5.000 asker olduğu rivayet edilir.¹⁶ Bohemund, Danişmendlilerin pususuna düşüp de esir edildikten sonra Danişmendli Türkler tarafından Niksar kalesine¹⁷ hapsedilmişti.¹⁸ Bohemund'u esir alan Danişmendli emiri Gümüştegin de büyük bir şöhet kazanmış oluyordu. O, Frenk şövalye ordusu üzerine zafer kazanan ilk Müslüman lider olmasının sağladığı avantajla gittikçe güçleniyordu.¹⁹ Gümüştegin hâkimiyet alanını Urfa Haçlı Kontluğuna kadar genişletmeyi başarmıştı.²⁰

Antakya'da onun yokluğunda nâib olarak Bohemund'un koltuğuna oturan kuzeni Tancred durumundan oldukça memnundu ve onun esaretten kurtulması için bir şeyler yapma niyetinde değildi.²¹ Ama Tancred'in hırs dolu kişiliği ve doymaz arzuları Kudüs Kralını endişelendirmeye başlayınca, Patrik Bernhard ile birlikte Bohemund'un kurtuluşu için Danişmend emiri ile

¹³ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 30.

¹⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul 2013, s. 82.

¹⁵ Azîmî, *Azîmî Tarihi*, çev.: Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006, s. 38; İbnü'l-Kalânîsi, *Şam Tarihine Zeyl, I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, çev.: Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015. s. 7; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, tash.: Muhammed Yusuf ed-Dekkâk, Dâru'l-Kütüb'İl-İlmiyye, Beyrut 1407/1987, c. IX, s. 29; Şihâbüddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr, Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, çev.: D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2014, s. 234'de isim belirtilmeden Haçlıların krallarının esir edildiği bildirilir; William of Tyre, c. I, s. 411; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekâyinâmesi*, s. 14-15; Oldenbourg, s. 166, 196; Runciman, c. I, s. 249; Asbridge, s. 135; Zoe Oldenbourg, *The Crusades*, Fransızca'dan İngilizce'ye çev.: Anne Carter, Pantheon Books, New York 1966, s. 166; Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev.: M. A. Kılıçbay, Telos Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 1997, s. 98; Bohemund'un Danişmendliler'e esir düşmesi ile başsız kalan Antakya'ya 1101'de Bohemund'un akrabası olması hasebiyle Tancred önerilmiş ve Tancred, yıldızı parlamış olarak Filistin'den ayrılarak Antakya'ya gitmişti. Bk. Asbridge, s. 138.

¹⁶ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 29; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tahk.: Ahmed Abdülvehhâb Fetih, Dâru'l-Hadis, Kahire 1413/1992, c. XII, s. 170'de bu rakam 300.000 gibi abartılı bir rakam olarak verilir. Gümüştegin b. Danişmend ise Dimaşk emîri olarak verilir. Yanlışlar halkası esir edilenin Malatya valisi olduğu bilgisi ile devam eder.

¹⁷ Niksar Kalesi için bkz. Sevgi Parlak, "Orta Karadeniz'in Savunmasında Stratejik Öneme Sahip Bir Kale: Niksar Kalesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi, Sanat Tarihi Yıllığı XXV*, sayı: 25/2013, İstanbul 2016, ss. 105-148.

¹⁸ Oldenbourg, s. 166; Runciman, c. I, s. 249.

¹⁹ Runciman, c. II, s. 12.

²⁰ Abdülkerim Özyayın, "Dânişmendliler", *DİA*, İstanbul 1993, c. VIII, s. 470.

²¹ Runciman, c. II, s. 26.

müzakereye başladılar. Bu sırada Bizans İmparatoru Aleksios da²² Bohemund'un kendisine teslim edilmesi karşılığında 260.000 Bizans altını vaat ediyordu. Danişmendli emîri için oldukça makbul olan bu teklif, paradan hak iddia eden Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın devreye girmesi ile akamete uğradı.²³ Danişmendli emiri de tercihini Kral Baudouin'in teklifinden yana kullanarak Bohemund'u 100.000 Bizans altını karşılığında serbest bırakmayı kabul etti. Ayrıca Antakya'nın eski valisi Yağsıyan'ın kızı da serbest bırakılacaktı.²⁴

Bu görüşmeler devam ederken Danişmendliler Malatya'yı kuşattıklarında yardım isteyen Ermeniler'in çağruları karşısında Kral Baudouin tarafsız kalmayı yeğledi. Bohemund da yeni fethedilen Malatya'da Danişmendliler tarafından yaklaşık üç yıllık esaretin ardından 1103 ilkbaharında Haçlılara teslim edildi.²⁵ Kurtuluş parası Bohemund'un İtalya'daki yakınları ve Küçük Ermenistan lideri Kog Vasil tarafından temin edilmiş, kuzeni Tancred'in herhangi bir katkısı olmamıştı.²⁶ Serbest bırakıldığı senesinin yazında Bohemund ve Joscelin Halep arazisine yaptıkları bir yağma akınında Danişmendliler'e verilen kurtuluş parasını fazlasıyla çıkarmışlar ve aldıkları haraç ile Müslümanları müşkil bir duruma düşürmüşlerdi.²⁷

URFA KONTUNUN ESARETİ

Saban 497/Mayıs 1104'de Urfa toprakları önemli gelişmelere sahne olmuştu. Harran'a sahip olan Çavlı,²⁸ Mardin Artuklu emîri Sökmen ve Musul'daki Çökürmüş Urfa Haçlılarına karşı bir sefer düzenlediler.²⁹ Durumu dehşetle izleyen Urfa Kontu Baudouin de Bourg, Haçlıların "*İyi Haber Tepesi*"

²² Bizans imparatoru Aleksios Komnenos'tur. 1081-1118 yıllarında hüküm süren imparator Aleksios, kendisinden önceki imparator VII. Mikhail devrinde de kumandanlık yapmıştı. Bkz. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1991, s. 322, 323-27.

²³ Runciman, c. II, s. 31'de Bohemund'un serbest bırakılmasında Niksar kalesinde onun gösterişli kişiliğinden etkilenen Niksar kalesindeki Danişmendli kadınların da rol oynadığını iddia eder.

²⁴ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 56.

²⁵ William of Tyre, c. I, s. 451; Runciman, c. II, s. 32; Hitti, c. IV, s. 1029; Oldenbourg, s. 196; Maalouf, s. 99.

²⁶ Runciman, c. II, s. 32.

²⁷ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 56; Runciman, c. II, s. 32.

²⁸ Çavlı Sakavu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Cihan Piyadeoğlu, "Büyük Selçuklu Devleti Emiri Atabeg Çavlı Sakavu", *Tarih Dergisi*, sayı: 38, 2003, ss. 37-59.

²⁹ İbnü'l-Kalânîsî, s. 14; İbnü'l-Esir, c. IX, s. 73; İbn Haldun, *el-İber ve Divanü Mübtedei ve'l-Haber fî Tarihi Arab ve'l-Berber*, thk. Halil Şahâde, Beyrut 1408/1988, c. V, s. 218-19; İbn Tağriberdî, *en-Nücumü'z-Zahire fî Müluk Mısır ve'l-Kahire*, Daru'l-Kütüb, Mısır, ty., c. V, s. 188; *Urfalı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 228'de Sökmen'den bahsedilmeksizin sadece Çökürmüş'un bu seferi tertip edip, zafer kazandığından bahsedilir.

dedikleri Tel Bâşir³⁰ lordu Joscelin'i yardıma çağırıldı.³¹ Müslüman ve Haçlı müttefik gücü arasında vuku bulan savaş, Harran yakınlarında cereyan etti ve özellikle Urfa Haçlı kuvvetleri büyük bir bozgun yaşayarak, telef oldu.³² Urfa başpiskoposu Benedictus, Baudouin du Bourg ve Joscelin esir edildi.³³ Urfa Haçlılarına yardıma gelen Kudüs Kralı Baudouin ve Tancred de mağlubiyetten nasiplerini alarak Antakya'ya çekildiler.³⁴ Başsız kalan Urfa'da Tancred, kendini Baudouin du Bourg'un serbest kalmasına kadar olmak şartıyla liderlik koltuğunda buldu.³⁵ Harran yenilgisi Haçlıların yenilmezliği efsanesini de silip süpürmüştü.³⁶

Haçlıların Harran yenilgisinden sonra Çökürmüş, yanında Sökmen olmadan Urfa'ya karşı bir harekât gerçekleştirdiyse de, Tancred ve ona Antakya'dan yardıma gelen Bohemund tarafından bozguna uğratılmıştı. Haçlıların eline esir düşenler arasında Çökürmüş'ün değer verdiği bir Hâtun da vardı. Çökürmüş bu kadın karşılığında Baudouin du Bourg'u serbest bırakmayı teklif etmiş, fakat Tancred ve dayısı Bohemund, Baudouin'in serbest bırakılmasını kendi menfaatlerine ters bularak, ikinci seçenek olan 15.000 Bizans altınını tercih etmişlerdi.³⁷ II. Baudouin, beş yıl daha Müslümanların elinde esir kalacaktı.³⁸ Daha sonra 503/1109 tarihinde³⁹ II. Baudouin 35.000 dinar ve 160 Müslüman esiri serbest bırakma karşılığı özgürlüğüne kavuşacaktı.⁴⁰

JOSCELİN VE II. BAUDOUİN'İN ESİR EDİLMESİ

515/1121'de Belek, II. Baudouin'in yerine Urfa kontu olan Joscelin'i ani bir baskınla yakalamayı başarır.⁴¹ Joscelin, Birecik hâkimi Galeran⁴² ile beraberlerindeki küçük bir süvari birliğinin refakatinde dolaşırken Belek'in

³⁰ I. ve II. Haçlı Seferleri Vekâinâmesi, s. 15.

³¹ Oldenbourg, s. 198.

³² İbnü'l-Esir, c. IX, s. 73; İbn Haldun, c. V, s. 219; İbn Tağriberdi, c. V, s. 188; William of Tyre, c. I, s. 456-57; I. ve II. Haçlı Seferleri Vekâinâmesi, s. 19; Oldenbourg, s. 198; Asbridge, s. 156.

³³ İbn Kesir, c. XII, s. 176'da sadece Baudouin'in esir alındığı bilgisi verilir; Asbridge, 156; Madden, s. 39'da olay anlatılır; ancak yıl olarak 1103 tarihi verilir.

³⁴ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 73; İbn Tağriberdi, c. V, s. 188.

³⁵ Runciman, c. I, s. 34-35; Asbridge, s. 156.

³⁶ Asbridge, s. 156.

³⁷ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 74'de bu rakamı 35.000 dinar olarak verir; Runciman, c. II, s. 37.

³⁸ İbn Haldun, c. V, s. 219; Simon Sebag Montefiore, *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*, Pegasus Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s. 222.

³⁹ İbn Haldun, c. V, s. 219.

⁴⁰ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 74.

⁴¹ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 210; Maalouf, s. 133'de 9 Recep 515/13 Eylül 1122 tarihini verir; İbrahim Ethem Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006, s. 102.

⁴² İbnü'l-Esir, c. IX, s. 210'da bu isim Joscelin'in teyze oğlu Guillaume olarak verilir.

ordusu ile karşılaşmışlardı ve Türkmenler Joscelin ve Galeran da dâhil olmak üzere bir grup Haçlıyı esir almışlardı.⁴³ Esirler, Belek'in askerleri arasında Harput kalesine götürülerek burada hapsedildiler.⁴⁴ Joscelin'in bu ikinci esareti, Frenklerin imajına vurulmuş büyük bir darbe idi.⁴⁵

Bu olaydan bir yıl sonra 516/1122'de Antakya Haçlılarını 513/1119'da Kanlı Meydan Savaşı'nda⁴⁶ yok eden bir başka kahraman Artukulu İlgazi öldü.⁴⁷ 19 Safer 517/18 Nisan 1123'de de Kral II. Baudouin, Joscelin'in esir düşmesinin intikamını almak gayesiyle⁴⁸ Fırat'ın kenarına indi.⁴⁹ Tam da bir av partisine çıkmadan hemen önce Belek süratle bastırarak, bu sefer de onu esir aldı.⁵⁰ Ordusunun büyük bir bölümü kılıçtan geçirilen Kral da Harput kalesine götürülerek Joscelin'in zindan arkadaşı oldu.⁵¹ Kudüs'te Kral'ın öldüğü şayiası yayılmış, kısa süreli bir panik yaşanmıştı.⁵²

Peş peşe kazandığı bu önemli zaferlerden büyük bir güç elde ederek çıkan Belek, Haleb'e hâkim olmaya çalışırken inanılmaz bir gelişme oldu ve Urfa Ermenilerinden Joscelin'i seven bir grup, tüccar kılığında Harput kalesine sızarak, sakladıkları silahlarla kaleyi ele geçirdiler.⁵³ Tabii ki II. Baudouin ve Joscelin de zindandan kurtuldular. Kral Baudouin ele geçirilen Harput'daki garnizona kumanda ederken, Joscelin de Artuklu Belek yetişmeden imdat çağırmaya koştu.⁵⁴ Önce kendi hâkimiyeti altındaki Tel Bâşir'e uğradı, daha sonra da vakit kaybetmeden Antakya'ya doğru at sürdü. Antakya'daki birlikler yetersiz kalınca bu sefer de Kudüs'e giderek yardım talep etti. Buradan topladığı Haçlı ordusu ile süratle Tel Bâşir'e ulaşmasına rağmen geç kaldıklarını gördüler.⁵⁵

⁴³ İbnü'l-Kalânisî, s. 86.

⁴⁴ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 210.

⁴⁵ Runciman, c. II, s. 133.

⁴⁶ Stanley Lane-Pool, s. 48; Asbridge, s. 180; Runciman, c. II, s. 124.

⁴⁷ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 282; İbn Tağrıberdî, c. V, s. 223; Stanley Lane-Pool, s. 48.

⁴⁸ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 223'de Harput'un Haçlılar eline geçmesinden dolayı, Belek'in Gerger'i muhasara ettiği ve bu nedenle Kral Baudouinle karşılaştığı belirtilir.

⁴⁹ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 282'de ikisinin aynı anda Surûc yakınlarında esir edildiğini belirtir.

⁵⁰ İbnü'l-Kalânisî, s. 87; İbnü'l-Esir, c. IX, s. 223; Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev.: Mustafa Daş, Yeditepe Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2016, s. 134; David Nicolle, *İkinci Haçlı Seferi 1148*, çev.: L. Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 14; Polat, s.102.

⁵¹ İbnü'l-Esir, c. IX, s. 223.

⁵² Runciman, c. II, s. 134.

⁵³ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 285; Ömerî, s. 250.

⁵⁴ İbnü'l-Kalânisî, s. 88'de Joscelin yerine Baudouin'in kaleden çıktığı belirtilir; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 285.

⁵⁵ Runciman, c. II, s. 135.

Faciayı Haleb önlerinde öğrenen Belek, süratle kuzeydeki topraklarına adeta uçarcasına at sürmüş ve Harput önlerine Kudüs ordusundan çok önce ulaşmayı başarmıştı. Kaledeki II. Baudouin teslim olmayı reddedince Belek istihkâmcılarının hummalı çalışması sonucu ordusu ile açılan gedikten içeri girdi.⁵⁶ Kral Baudouin, Birecik hâkimi ve Baudouin'in yeğeni dışında, eman tanınmayarak herkes öldürüldü. Üç Haçlı soylusu ise, Harran kalesine götürülerek emniyet altına alındılar.⁵⁷ II. Baudouin bir yıl sonra Rebûlûahir 518/Haziran 1124'de Esârib kalesi karşılığı⁵⁸ serbest bırakıldı.⁵⁹ Belek ise kazandığı bu başarılarla adeta ölümsüzleşti. 518/1124'de Menbic önlerinde atılan bir okla şehit olunca,⁶⁰ Haleb'e götürülerek defnedildi. Belek'in türbe kitâbesine, "mücahitlerin kılıcı, Müslüman ordularının önderi, kâfirleri ve müşrikleri mağlup eden kişi" ibaresi özenle yazıldı.⁶¹

II. JOSCELİN'İN ESİR EDİLMESİ

545/1150'de Nureddin ile Halep'in kuzeyinde toprakları olan Urfa'nın sözde Kontu Joscelin arasında bir savaş olmuş ve Nureddin yenilmişti.⁶² Joscelin daha önce de Nureddin'in babası Zengî'ye zor anlar yaşatmış bir haçlı lideri idi.⁶³ Yenilgiyi hazmedemeyen Nureddin, Türkmen emirlerinden bir grubu çağırarak onlara Joscelin'i mağlup edip, ölü veya diri olarak kendisine getirmeleri halinde büyük mükâfatlar vermeyi vaat etti. Türkmenler de bir gün Joscelin'i ava çıktığı bir anda⁶⁴ yakalayarak onu Nureddin'e teslim etmişler ve Joscelin Halep zindanlarına atılmıştı.⁶⁵

⁵⁶ İbnü'l-Kalânîsî, s. 88; İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 286.

⁵⁷ İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 284; Runciman, c. II, s. 136.

⁵⁸ İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 290.

⁵⁹ İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 288'de Baudouin'in Harran'dan daha sonra Haleb'e nakledildiği bilgisi verilir; Nicolle, s. 14.

⁶⁰ İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 289; İbnü'l-Esir, c. IX, s. 227; Ömerî, s. 251.

⁶¹ Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev.: Nurettin Elhüseyni, Melisa Matbaacılık, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 137.

⁶² İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 335; İbnü'l-Esir, c. IX, s. 369; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn fî Ahbârî'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, tahk.: İbrahim Zeybek, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1418/1997, c. I, s. 246; Sibt İbnu'l-Cevzî, *Mir'atu'z-Zaman fî Tevârihi'l-A'yan*, thk. Muhammed Berekât vdğ. Dimaşk 1434/2013, c. XX, s. 389; İbn Vâsıl, c. I, s. 123; Ömerî, s. 273'de Nureddin'in yenildiği savaşta Joscelin'in eline, Nureddin'in silahdârı ile birlikte silahının da geçtiği anlatılır. Joscelin bu silahı Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut'a göndererek, kendisinin de sonunun damadı Nureddin gibi olacağını bildirerek onu tehdit etmişti.

⁶³ Nüveyrî, c. XXVII, s. 143.

⁶⁴ İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 335; Sibt İbnu'l-Cevzî, c. XX, s. 389'da Joscelin'in yolu üzerine bir ağaç altına oturtulan güzel bir kadın sayesinde Türkmenlerin onu esir aldıkları rivayet edilir.

⁶⁵ İbnü'l-Kalânîsî, s. 177; İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 335; İbnü'l-Esir, c. IX, s. 369'da 546 yılı verilir; Ebû Şâme, c. I, s. 246; İbn Vâsıl, c. I, s. 123; Hitti, c. IV, s. 1037; Asbridge, s. 248; Runciman, c. II, s.

Joscelin kendini yakalayan Türkmenlere bol para vadederek serbest bırakılmasını istemiş, fakat durumdan haberdar olan Nureddin'in Halep nâibi Ebû Bekir b. Dâye buna fırsat tanımamıştı. Ebû Bekir hemen buraya asker sevk ederek Joscelin'i Türkmenlerin elinden alıp zindana atmıştı.⁶⁶ Ardından da Nureddin, Joscelin'e ait olan Tel Bâşir, Ayntab, A'zâz, Tel Hâlid, Kuris, Ravendân, Burcu'r-Rasas, Hısnu'l-Bâre, Kefersûd, Keferlâsâ, Dülûk, Mar'aş⁶⁷ ve Nehru'l-Cevz gibi yerleri alarak parlak bir zafer kazanmıştı.⁶⁸ Diğer yandan bölgedeki Müslümanlar da onun şerrinden kurtulmuşlardı.⁶⁹

RENAUD DE CHÂTILLON ve DİĞER HAÇILARIN ESİR EDİLMESİ

Antakya hâkimi olan Renaud, açgözlü, yağma ve çapul düşkünü bir kimse idi. Zilkade 555/ Kasım 1160'ta Müslümanlara ait hayvan sürüleri Fırat ovasına inince, bunu öğrenen Renaud hiç vakit kaybetmeden bir yağma akınına girişti. Emrindeki süvari, piyade ve başıbozuk 1.000 kişilik bir grupla, deve, at, sığır cinsinden toplayabildikleri ile Antakya'ya doğru geri dönmeye başladı. Fakat önüne kattığı hayvanlar onu yavaşlattığından, Nureddin'in Halep valisi olan sütkardeşi Mecdüddin'in pususuna düştü. Şiddetle savaşmasına rağmen atından alaşağı edilerek adamları ile birlikte esir edildi ve Halep'te hapse atıldı.⁷⁰

Böylelikle on altı yıllık esaret hayatı başlamış oluyordu.⁷¹ Halep hapisanesinde bundan sonra Urfa'nın sözde kontu II. Joscelin de Courtenay⁷² kendisine arkadaşlık edecekti. Onun kurtuluş parasını ödeyip serbest kalması için Kudüs Kralı ve Antakya ahalisi hiç de acele etmemişlerdi.⁷³ Anlaşılan onlar da Renaud'un uzlaşmaz ve açgözlü

274'de Joscelin'in gözleri oyularak hapse atıldığı, dokuz yıl ölünceye kadar hapiste kalmaya devam ettiği anlatılır.

⁶⁶ İbnu'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 335; İbnü'l-Esir, c. IX, s. 369; Ebû Şâme, c. I, s. 246; İbn Kesir, c. XII, s. 246'da kısaca bilgi verilir; İbn Vâsil, c. I, s. 123; Ömerî, s. 271-72.

⁶⁷ İbnu'l-Adîm, *Buğyetü't-Talep fî Tarihi Halep*, thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr, yy., c. I, s. 235'de Nureddin'in Joscelin'in esir edilmesinden sonra Mar'aş'ı ele geçirdiği, daha sonra da burayı 650/1252'de Anadolu Selçuklulardan Ermenilerin geri aldığını bildirir.

⁶⁸ İbnü'l-Kalânîşî, s. 177; İbnü'l-Esir, c. IX, s. 370-71; Ebû Şâme, c. I, s. 247; İbn Asâkir, *Tarihü Dimaşk*, tahk.: Amr b. Ğarâme el-Amrî, Dâru'l-Fikr, yy. 1415/1995, c. LVII, s. 118.

⁶⁹ Sibt İbnu'l-Cevzî, c. XX, s. 389.

⁷⁰ *Urfalı Mateos*, 333.

⁷¹ Runciman, c. II, s. 299; Duggan, c. II, s. 113; Asbridge, s. 267. Aynı kaynakta başka bir yerde (s. 312), esir alınma tarihi olarak 556/1161 tarihi verilir.

⁷² Joscelin'in esir edilmesi ile ilgili bk. İbnü'l-Esir, c. IX, s. 370-71; Bahattin Kök, "Nüreddin Zengî, Mahmud", *DİA*, İstanbul 2007, c. XXXIII, s. 260'da Joscelin'in ölünceye kadar Halep zindanlarında kaldığını ifade eder.

⁷³ Runciman, c. II, s. 299.

zalimliğinden bıkmışlardı. Renaud, on beş yıl Halep hapisanesinde kalacaktı.⁷⁴ Burada da Arapça'yı öğrenecek ve esaretten kurtulunca da bu öğrendiği Arapça ile zalimliğini artırma yoluna gidecekti.⁷⁵

560/1164 Ağustos başında birleşik Haçlı gücü beraberlerinde Ermeni Thoros da olmak üzere Antakya'dan çıkıp Haleb'e doğru ilerlemeye başlamışlardı.⁷⁶ Nureddin onları Antakya ovasındaki Ertah⁷⁷ yakınlarında karşıladı ve yaptığı küçük bir manevra ile düşmanı bozdu, Haçlılar'ı açık bir şekilde mağlup etti.⁷⁸ Savaş meydanını terk eden Thoros dışında Antakya Prensi III. Bohemund, Trablus Kontu III. Raymond⁷⁹ ve III. Joscelin teslim olarak esir düştüler.⁸⁰ Esirler arasında Bizanslı Konstantin Koloman adlı bir Dük de vardı.⁸¹

Savaş sonrası Nureddin komşu olarak Bizans İmparatorunu görmektense, Bohemund ile komşu olmayı tercih ederek, büyük bir haraç karşılığı onu serbest bıraktı.⁸² Bizanslı Konstantin Koloman ise, Bizanslılar'ın hiddetini çekmemek için derhal 150 ipekli elbise karşılığında serbest bırakılmıştı.⁸³ Nureddin, aynı cömertliği Raymond⁸⁴ ve Joscelin için kullanmadığı gibi, Halep'te mahpus olan Renaud'un özgür bırakılma isteği de reddedildi.⁸⁵ Nureddin özellikle açgözlü ve kindar Renaud'un serbest bırakılmasına kesinlikle taraftar değildi.⁸⁶

Renaud, ancak 571/1175 yılında Zengîler ve Selahaddin arasındaki hâkimiyet mücadelesinden yararlanarak serbest kalma imkânı buldu.⁸⁷ Renaud'un serbest bırakılmasında etken olarak Musul ve Halep Zengîlerinin

⁷⁴ Asbridge, s. 267.

⁷⁵ J. Riley Smith, *The Crusades*, Oxford University Press., New York 1995, s. 235.

⁷⁶ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb fî Târîh-i Haleb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996, c. I, s. 346.

⁷⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990, c. I, s. 169-70.

⁷⁸ İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, c. I, s. 346-47.

⁷⁹ Ebû Şâme, c. I, s. 416; Hitti, *Tarih*, c. IV, s. 1037.

⁸⁰ Ebû Şâme, c. I, s. 417; Runciman, c. II, s. 309.

⁸¹ Ebû Şâme, c. I, s. 416; Rumların kumandanı olarak bildirilen Dük, Kilikya valisi ve o bölgedeki İmparatorluk güçlerinden sorumlu, aynı zamanda da Bizans İmparatoru Manuel'in akrabası olan Konstantin Koloman idi. Bk. Birsal Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi (1109-1187)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 164; Asbridge, s. 270; Runciman, c. II, s. 309.

⁸² Ayrıca Bohemund'un serbest bırakılması karşılığında pek çok Müslüman esir de özgürlüğüne kavuşacaktı. Bkz. İbnü'l-Esir, c. IX, s. 429; Ebû Şâme, c. I, s. 417.

⁸³ Küçüksipahioğlu, s. 167; Runciman, c. II, s. 309.

⁸⁴ III. Raymond, toplam dokuz yıl esarete kalmıştır. Hitti, *Tarih*, c. IV, s. 1037.

⁸⁵ Runciman, c. II, s. 309; Asbridge, s. 270-71.

⁸⁶ Runciman, c. II, s. 309.

⁸⁷ Stanley Lane-Pool, *Saladin and the Fall of the Jerusalem*, Londra 1898, s. 166'da serbest bırakılma tarihi olarak 577/1181 yılı verilir; Runciman, c. II, s. 339.

olduğunu görüyoruz. Reanaud ve Joscelin'i serbest bırakarak, onları Selahaddin'e karşı kullanmak istiyorlardı.⁸⁸ Renaud bundan sonra aynı acımasızlığı ve aç gözlülüğü ile Hittin savaşına kadar Müslümanların canını yakmaya, kutsallarını ayaklar altına almaya devam edecekti.

KUDÜS KRALI GUY'UN ESİR EDİLMESİ

Selahaddin, 17 Rebiulâhir 583/26 Haziran 1187'de, anlaşma maddelerini bozup, Müslüman kervanlarına ve hacılara zarar veren Haçlılara karşı harekete geçti.⁸⁹ Ordusunun sağ kanadında yeğeni Takiyyüddin, sol kanadında Muzafferüddin Kökböri ve merkezde kendisi yer alıyordu.⁹⁰ Önce Akkâ şehri yağmalandı. Saffûriye'de Templier ve Hospitalier şövalyelerinin de bulunduğu bir topluluk hezimete uğratılarak, Templierler'in büyük ustadı öldürüldü.⁹¹ Selahaddin 2 Temmuz'da Taberiyye'ye⁹² taarruz ederek, bir saatlik bir mücadeleden sonra burayı ele geçirdi.⁹³

Haçlılar da bu sırada Akkâ'da bir toplantı yaparak ne yapacaklarını tartıştılar. Raymond ve Ibelin kardeşler bu sıcakta Selahaddin ile karşılaşmanın riskinden bahsederken,⁹⁴ Templier şövalyelerinin büyük ustası Gerard ve Renaud de Châtillon ise onları korkaklıkla ve Müslümanlara satılmış olmakla suçuyorlardı.⁹⁵ Kral Guy, son sözü Renaud ve şövalyeler lehinde söyledi ve Haçlılar da Taberiyye'ye doğru hareket ettiler.⁹⁶

⁸⁸ Ebû Şâme, c. II, s. 400; Ramazan Şeşen, *Selahaddin Eyyubî ve Devlet*, Çağ Yayınları, İstanbul 1987, s. 71.

⁸⁹ Bahâeddin İbn Şeddâd, *en-Nevâdiru's-Sultâniyye ve'l-Mehâsinu'l-Yûsufiyye (Sîretu Selahaddin Eyyübî)*, tahk.: Cemâleddin eş-Şeyyâl, Mektebetü'l-Hâncî, 2. Baskı, Kahire 1415/1994, s. 126.

⁹⁰ Stanley Lane- Pool, s. 204.

⁹¹ İbnü'l-Esir, c. X, s. 144.

⁹² Taberiyye Ürdün'ün merkezidir. İbn Hurdazbih, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Beril Matbaası, Leiden 1889, s. 77-78; Sûr'a bir gün, Akkâ'ya bir gün mesafededir. Ürdün Şam cündlerinin en kısıpidir. İbn Havkal, *X. Asırda İslâm Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014, s. 163; Taberiyye İslâm coğrafyacılarına göre üçüncü iklim kuşağındadır. Bk. Yakût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut 1410/1990, c. IV, s. 19-22.

⁹³ İmadüdin Kâtib el-İsfahanî, *Hurûbu Selahaddin ve Fethu Beyti'l-Makdis, el-Fethu'l-Kussî fi Fethi'l-Kutsî*, Dâru'l-Menâr, 1. Baskı, yy. 1425/2004, s. 48; İbnü'l-Esir, c. X, s. 145; İbn Vasıl, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbâri Benî Eyyüb*, tahk.: Cemaleddin Şeyyâl, Dâru'l-Kütübî ve'l-Vesâiku'l-Kavmiyye, Kahire 1377/1957, c. II, s. 188; İbn Kesir, c. XII, s. 343; Runciman, c. II, s. 381-82.

⁹⁴ Küçüksipahioğlu, s. 187.

⁹⁵ İbn Kesir, c. XII, s. 342-43.

⁹⁶ Runciman, c. II, s. 382; Küçüksipahioğlu, s. 200.

24 Rebiulâhir 583/3 Temmuz 1187 Cuma günü sabahı Haçlı ordusu ağaçsız, çıplak dağ sırtlarından geçip Hittîn'e⁹⁷ doğru ilerlemeye başladılar. Renaud de Châtillon, Tapınakçılar⁹⁸ ve Balian d'İbelin ordunun artçısı olarak ilerliyorlardı.⁹⁹ Selahaddin, Lâtin krallıklarının Templier ve Hospitalierler'in de bulunduğu birleşik ordusu ile Hittîn'de karşılaştı. Haçlılar mevsimin sıcaklığından dolayı susuzluktan kıvranıyorlardı.¹⁰⁰ Haçlıların geceledikleri yerdeki otları Müslümanların ateşe vermesi ile hararetleri ve susuzlukları daha da arttı.¹⁰¹ Trablus Kontu Raymond, sonlarının yaklaştığını ve büyük bir facia olacağını gören ilk Haçlı lideri olmuştu.¹⁰²

Ertesi sabah, 25 Rebiulâhir 583/4 Temmuz 1187 günü Müslümanlar umumî taarruza geçtiler.¹⁰³ Sonunda, herkes kılıçtan geçirilmiş, çok az kişi kaçabilmişti. Akkâ piskoposu maktul düşmüştü.¹⁰⁴ Kral Guy¹⁰⁵, Renaud, Kerek kalesinde düğünün yaptığı üvey oğlu Onfroi de Toron ve Templierler'in Büyük Üstadı Gerard de Ridefort esir edilmişti.¹⁰⁶ Hepsi, Selahaddin'in çadırına getirildiler.¹⁰⁷ Sadece Celileli Raymond¹⁰⁸, Balian d'İbelin ve Renaud de Sidon Müslüman hattını yararak bitkin bir şekilde at sırtında kıyıya Trablus'a doğru kaçabilmişlerdi.¹⁰⁹ Raymond, oradaki kalesinde yaşadığı şoku atlatamadan, bitkin bir şekilde iki hafta sonra öldü.¹¹⁰ Raymond'un ölmeden önce

⁹⁷ Hittîn Savaşı ile ilgili olarak bk. R. Grousset, *Histoire des Croisades*, Paris 1936-43, c. II, s. 776-802; A. S. Ekrenkreutz, *Saladin*, New York 1972, s. 198-202; Işın Demirkent, "Hittîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", *TTK Belleten*, LII/205 (1988), s.1547-1555; P. J. Cole, "Christian Perceptions of the Battle of Hattin (583/1187)", *Al-Masaq*, VI (1993), s. 9-39; Fr. Buhl, "Hattîn", *IA*, c.V/1, s. 375; Ramazan Şeşen, "Hittîn Savaşı", *DİA*, İstanbul 1988, c. XVIII, s. 165-67.

⁹⁸ Asbridge, s. 353.

⁹⁹ Runciman, c. II, s. 383.

¹⁰⁰ Ebû Şâme, c. III, s. 282; İbn Vasil, c. II, s. 190; Harold Lamb, *Selahaddin Eyyübî ve Haçlılar*, çev.: Sinem Ceviz, İlgî Kültür Sanat yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017, s. 96-97.

¹⁰¹ İbnü'l-Esir, c. X, s. 147; Ebû Şâme, III, 282; İbn Vasil, c. II, s. 190; İbn Kesir, c. XII, s. 343.

¹⁰² Lamb, s. 98-99.

¹⁰³ İbn Şeddâd, s. 129; İbn Vasil, c. II, s. 189; Stanley Lane- Pool, s. 211-12; Runciman, c. II, s. 384.

¹⁰⁴ Runciman, c. II, s. 385.

¹⁰⁵ C. Brockelmann, *İslâm Devletleri ve Milletleri Tarihi*, çev.: Neşet Çağatay, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1964, s. 213; Thomas Walker Arnold, *İslâm'ın Tebliğ Tarihi*, çev.: Bekir Yıldırım-Cenker İlhan Polat, Erkam Matbaası, İstanbul 2007, s. 129; Asbridge, s. 357; Maalouf, s. 252.

¹⁰⁶ Ömerî, s. 310; Stanley Lane- Pool, s. 214; Ramazan Şeşen, *Selahaddin Eyyübî ve Devlet*, Çağ Yayınları, İstanbul 1987, s. 112.

¹⁰⁷ İbnü'l-Esir, c. X, s. 147-48; İbn Şeddâd, s. 129; Ebû Şâme, c. III, s. 284; İbn Hallikân, c. VII, s. 193; İbn Vasil, c. II, s. 190; İbn Kesir, c. XII, s. 343; Mike Paine, *Haçlı Seferleri*, çev.: Cumhuriyet Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2011, s. 59; Holt, *Haçlı Devletleri*, 93.

¹⁰⁸ İbn Şeddâd, s. 126.

¹⁰⁹ İbnü'l-Esir, c. X, s. 147; İbn Kesir, c. XII, s. 343; Runciman, c. II, s. 385.

¹¹⁰ İbn Kesir, c. XII, s. 344; Lamb, s. 98-99.

Selahaddin ile bir anlaşma yaptığı, kendisine tabi olan halkını İslâm'a davet edeceği, fakat ölümünün buna engel olduğu söylenir.¹¹¹

Tapınak şövalyeleri orduyu takip etmekte olan Sûfler'e verildi; onlar da şövalyeleri çabucak öldürdüler.¹¹² Bunların sayısı yaklaşık iki yüz kadardı.¹¹³ Tarikatın hiçbir üyesi Templier'in kuralı olarak esir düştüğü zaman fidye ile kurtarılmazdı. Geriye sadece Büyük Üstadları Gerard de Ridefort'a merhamet edilerek, sağ bırakılmıştı.¹¹⁴ Esir alınan diğer Hospitalier şövalyeleri de öldürülmekten kurtulamamışlardı.¹¹⁵

Selahaddin, esir edilen Kudüs kralı Guy'a çadırına geldiğinde buzlu bir su¹¹⁶ veya gül şerbeti¹¹⁷ ikram etti.¹¹⁸ Guy, sudan biraz içtikten sonra yanındaki Renaud'a verdi.¹¹⁹ Selahaddin, Renaud'u işlediği cürümlerden dolayı azarladı ve kallesçe eylemlerini; kervanları soymasını, hacılara zarar vermesini, Kızıldeniz'de yaptığı eşkıyalıkları birer birer yüzüne karşı saydı.¹²⁰ Selahaddin Müslüman esirlere söylediklerini Renaud'a hatırlatmış ve ardından "*Muhammed adına senden öç alacak kişi benim.*" demişti.¹²¹ Bundan sonra da İslâm'ın ve Müslümanların azılı düşmanı Renaud de Chatillon bizzat Selahaddin'in kılıcı ile öldürüldü.¹²²

¹¹¹ Arnold, s. 129-30.

¹¹² İmâdeddin el-Kâtib, *el-Berku's-Şâmî*, tahk.: Fâlih Hüseyin, 1. Baskı, Amman 1987, s. 53; Paine, s. 60.

¹¹³ Çarpışmanın arifesinde Kral'ın şövalyelerinden altı kişi Selahaddin'e sığınarak Müslüman olmuşlardı. Daha önce de 1185'de Robert adında bir İngiliz Tapınak Şövalyesi, Müslüman olmuş ve Selahaddin'in torunlarından birisi ile evlenmişti. Arnold, s. 129.

¹¹⁴ Gerard Kadüs'ün fethinden sonra Selahaddin'in merhametine uğramış ve serbest bırakılmıştı. Ancak bir yıl sonra Cebele'de Selahaddin'e karşı çıkmıştı. İbnü'l-Esir, c. X, s. 167.

¹¹⁵ İmâdeddin el-Kâtib, s. 53; İbn Şeddâd, s. 129; John France, "The First Crusade, Impelled By The Love of God", *Crusedas, The Illustrated History*, edit.: F. Madden, The University of Michigan Press, Duncan Baird Publishers 2004, s. 40.

¹¹⁶ Lamb, s. 100.

¹¹⁷ İbn Kesîr, c. XII, s. 343; Runciman, c. II, s. 385.

¹¹⁸ İbnü'l-Esir, c. X, s. 148; İbn Şeddâd, s. 130; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân*, tahk.: İhsan Abbas, Dâru's-Sadr, Beyrut ts. C. VII, s. 176; İbn Vasil, c. II, s. 192.

¹¹⁹ İbn Şeddâd, s. 130; İbn Hallikân, c. VII, s. 176; Hitti, *Tarih*, c. IV, s. 1042; Lamb, s. 100.

¹²⁰ İbnü'l-Esir, c. XI, s. 354.

¹²¹ Ebû Şâme, c. IV, s. 284; İbn Şeddâd, s. 131; İbn Kesîr, c. XII, s. 343-44; İbn Hallikân, c. VII, s. 177; İbn Vasil, c. II, s. 195; Hillenbrand, s. 372; Lamb, s. 100.

¹²² İbnü'l-Esir, c. X, s. 148; İbn Şeddâd, s. 131; İbn Hallikân, c. VII, s. 177, 193; İbn Vasil, c. II, s. 195; İbn Haldun, c. V, s. 446; Paine, s. 60; Hillenbrand, s. 372; Hitti, *Tarih*, c. IV, s. 1042; Duggan, c. II, s. 114; Stevenson, s. 247; Stanley Lane- Pool, s. 215; Ramazan Şeşen, "Hittin Savaşı", *DİA*, İstanbul 1998, c. XVIII, s. 166.

Olanları büyük bir korku ile izleyen Kral Guy, dehşet içinde kalmıştı. Fakat Selahaddin onu içeri getirtip, korkusunu yenmesini sağladı ve onu yatıştırdı.¹²³ Selahattin, daha sonra Taberiyye kalesini fethetmiş,¹²⁴ oradan da Hittîn'deki Şuayb Peygamber'in kabrini ziyaret etmişti.¹²⁵

Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonra, Selahaddin elinde bulunan esir Haçlı soylularını bazı kale, şato ve şehirler karşılığı serbest bırakma eğilimine girmişti. Kral Guy'ün de serbest bırakılmasının ücreti Askalan şehri idi. Şehir ahalişi Askalan'ın teslimine yanaşmayıp, krallarını gözden çıkarınca Selahaddin, Kudüs'ün fethinden hemen önce 583/1187'de Askalan'ı hücumla ele geçirdi.¹²⁶ Aynı şekilde Onfroi de Toron'un hürriyeti karşılığı istenen Kerek ve Haçlıların Montreal dedikleri Şevbek kaleleri¹²⁷ de teslimine yanaşmayınca buralar hücumla ele geçirilmişti.¹²⁸ Kral Guy'un serbest kalmak için hala şansı vardı. Eşi Kraliçe Sybille Selahaddin'e mektuplar yazarak Guy'un serbest bırakılması için yalvarıyordu. Cemâziyelevvel 584/Temmuz 1188'de Selahaddin onun yalvarmalarını karşılıksız bırakmadı ve bazı şartlarla onu serbest bıraktı. Guy, bir daha dönmek ve İslâm'a karşı kılıcını kullanmamak üzere Avrupa'ya gitmek şartıyla serbest bırakıldı ve Trablus'a eşinin yanına gönderildi.¹²⁹ Ancak Guy bu taahhütlerinin hepsini unutacak ve Selahaddin'in karşısına yine Akka'da çıkarak bildik Haçlı kinini ve düşmanlığını göstermeye devam edecekti.

YABA KONTUNUN ESARETİ

XIII. yüzyılın ortalarında Ortadoğu yeni gelişmelere sahne oluyordu. Eyyübîler'in Sicilya Kralı Friedrich'e adeta hediye edercesine sundukları Kudüs Moğol baskısından kaçıp Suriye bölgesine gelen Harezmliler tarafından 3 Safer 642/11 Temmuz 1244'de ele geçirildi.¹³⁰ Harezmliler şehri yakıp yıkarken Haçlılar da Akkâ dışında toplanmışlardı. Beraberlerinde Müslüman müttefikleri olan Dimaşk, Humus ve Kerek kuvvetleri de¹³¹ vardı.¹³² Mısırlı

¹²³ İbnü'l-Esir, c. X, s. 148; İbn Şeddâd, s. 131; İbn Vasil, c. II, s. 195; İbn Hallikân, c. VII, s. 177; Lamb, s. 100; Runciman, c. II, s. 385.

¹²⁴ İmadeddin el-Kâtib, s. 53.

¹²⁵ İbn Şeddâd, s. 129; İbn Kesîr, c. XII, s. 344.

¹²⁶ İbnü'l-Esir, c. X, s. 153.

¹²⁷ Stanley Lane-Pool, s. 27.

¹²⁸ İbnü'l-Esir, c. X, s. 162.

¹²⁹ Runciman, c. III, s. 17.

¹³⁰ İbn Vâsıl, *Müferricu'l-Kurub fi Ahbari Beni Eyyub*, Kahire 1377/1957, c. V, s. 336-37; Lamb, s. 374-75; Asbridge, s. 575; Bedreddin Basuğuy, *Haçlılar Karşısında İslâm'ın Sağlam Bir Kalesi, Eyyübîler*, Siyer Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017, s. 102.

¹³¹ Kerek kuvvetleri daha sonra bu birlikten ayrılmışlardı. Bk. Ömerî, , s. 373.

¹³² İbn Vâsıl, c. V, s. 337; Ömerî, , s. 373; Asbridge, s. 576.

Salih Eyyûb'un Harezmliler ile birlikte Dimaşk'ı kuşatması onları kızdırmıştı.¹³³ Haçlılar ve Mısır'a muhalif olan Müslüman güçler çabucak kaynaşmış gibiydi. Haçlılara, Mısır ordusu yenildiği takdirde Mısır'dan bereketli topraklar vaat ediliyordu.¹³⁴ Haçlılar arasında Yafa Kontu Gautier de Brienne, Toron ve Sûr hâkimi Philippe de Monfort gibi asiller, Templier ve Hospitalier tarikatlarının büyük üstadları Armand de Perigord ile Guillaume de Châteauneuf da vardı. Ayrıca Antakya Prinkepsi Bohemund kuzenleri Jean ve Guillaume de Botrun ile Trablus konnetabı Jean de Ham'ı göndermişti. Bizzat Patrik Robert, Sûr piskoposu ve Remle piskoposu Raoul beraberinde olduğu halde orduya eşlik ediyordu. Bu kalabalık ordu Hittîn savaşından beri Haçlıların çıkardıkları en kalabalık güç idi.¹³⁵

Mısır ordusu ise başlarında komutanları Rükneddin Baybars adlı genç bir memlûk olduğu halde Gazze'de Harezmliler ordusu ile birlikte toplanmışlardı.¹³⁶ 13 Cemâziyelevvel 642/17 Ekim 1244'de iki ordu karşılaştı. Haçlılar'ın ekserisi ve Humus emiri el-Mansur İbrahim Mısır kuvvetlerini karargâhta karşılamayı önermelerine rağmen Yafa Kontu saldırıya geçilmesinde ısrar ediyordu. Gautier'in dayatması ile birleşik ordu taarruza geçti. Mısır kuvvetleri taarruza direnirken doludizgin saldırıya geçen Harezmliler askerleri de merkezde yer alan Dimaşk ve Humus ordusunu bozdu. İlk kaçan Dimaşklılar oldu.¹³⁷ Humuslular neye uğradıklarını anlamaya çalışırken bu kez Harezmliler sağ kanattaki Haçlılar üzerine yüklendiler. Mısır ordusunun da Haçlılara baskısı ile savaş neticelendi.¹³⁸ İçlerinde Templierlerin büyük üstadı ile onun marşali, Sûr başpiskoposu, Remle piskoposu ve Botrun'un her iki hâkiminin de aralarında bulunduğu binlerce Haçlı öldürülmüştü. Yüzlerce esir arasında ise Yafa Kontu Gautier, Hospitalier şövalye tarikatının büyük üstadı ile Trablus konnetabı vardı.¹³⁹ Mısırlılar bundan sonra Askalan üzerine yürüyüp ele geçirmek istedilerse de şehrin güçlü tahkimatı buna izin vermedi. Askalan'ın denizden muhasarası için Mısır donanması beklenirken, Harezmliler beraberlerinde Yafa kontu Gautier olduğu halde Yafa şehrinin

¹³³ İbn Tağrıberdi, c. VI, s. 352'de olay 643/1145 yılı olaylarında verilir.

¹³⁴ Ömerî, s. 373.

¹³⁵ Runciman, c. III, s. 195-96.

¹³⁶ İbn Kesir, c. XIII, s. 188-189; Ömerî, s. 373.

¹³⁷ İbn Vâsıl, c. V, s. 338; Asbridge, s. 576; Lamb, s. 375.

¹³⁸ İbn Kesir, c. XIII, s. 188; İbn Vâsıl, c. V, s. 338; Ömerî, s. 373; Lamb, s. 375-76.

¹³⁹ Asbridge, s. 576'da tersi bir bilgi verilir ve Templier büyük üstadının esir alındığını, Hospitalier reisinin ise öldürüldüğünü söyler. Yafa kontundan ve diğerlerinden bahsedilmez; Lamb, s. 376'da ise soylulardan sadece Sûr senyörü ile Patrik'in kurtulduğunu bildirir.

surları önünde göründüler. Şehirdekilere Yafa'yı teslim etmedikleri takdirde kontlarını öldürmekle tehdit etmişlerdi. Bu çağrıya teslim olmamalarını adamlarından isteyen Gautier karşı çıkınca da, şehrin muhkem surlarından dolayı geri çekildiler. Daha sonra Gautier, esaret hayatında iken satranç oynadığı bir Mısırlı emir tarafından öldürüldü.¹⁴⁰

FRANSA KRALI LOUIS'İN ESİR DÜŞMESİ

Fransa Kralı IX. Louis, Haçlılar için çok büyük bir felaket olan Gazze faciasından yaklaşık beş yıl sonra 20 Safer 647/4 Haziran 1249'da yedinci haçlı seferi için yola çıktı. Kısa bir süre sonra Endülüslü seyyah İbn Cübeyr'in hacdan dönüş yolunda fırtınaya tutulduğu Dimyat¹⁴¹ önlerinde idi.¹⁴² 642/1244'de geçirdiği hastalıktan iyileşmesi halinde Haçlı Seferi'ne çıkacağına dair söz vermişti ve şimdi bu sözünü yerine getiriyordu.¹⁴³ Mısır Sultanı el-Melikü'l-Eyyub seferin Suriye'ye yapılacağı konusundaki tahmininde yanılmıştı ve geç de olsa savunma durumuna geçti. Sultan hasta olduğu için, Haçlılara karşı kumandayı veziri Fahreddin üstlenmişti. Haçlılar tüm güçleri ile saldırdılar ve 21 Safer 647/5 Haziran 1249'da Dimyat'ı ciddi bir direnişle karşılaşmadan ele geçirmeyi başardılar.¹⁴⁴

İslâm dünyası Dimyat'ın kaybı ile derin bir üzüntüye sevk olmuştu. Mısır Sultanı ordusunu yeniden düzene sokmayı başardı ve el-Mansure'ye yeni birlikler sevk etti. Haçlılar da 15 Recep 647/24 Ekim 1249'da Fransa'dan yeni takviyeler almışlardı. Bunların başında Louis'in kardeşi Pierre de Bretagne vardı. Şimdi Haçlılar'ın hedefi el-Mansure idi. 15 Şaban 647/23 Kasım 1249'da Mısır Sultanı el-Eyyûb'un vefatı,¹⁴⁵ Müslümanları daha da güç durumda bırakmıştı. el-Eyyûb'un oğlu tek varisi olan Turanşah uzaklarda el-Cezîre'de bulunuyordu.¹⁴⁶ Fakat Sultan'ın dul eşi Şecerüddür, duruma hâkim olmakta gecikmedi. Vezir Fahreddin de askerlerini yeniden tanzim ederek düşmana karşı saf tuttu. Haçlılar 14 Ramazan 647/21 Aralık 1249'da el-Mansure önlerinde idiler. Önlerindeki tek engel Nil'in derin suları idi ve

¹⁴⁰ Runciman, c. III, s. 196-97.

¹⁴¹ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, çev.: İsmail Güler, Selenge Yayınları, İstanbul 2003, s.235.

¹⁴² Louis, kendi donanması olmadığı için Cenova ve Marsilya'dan kiraladığı gemilerle Dimyat'a ulaşmıştı. Bk. W Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev.: Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2000, s. 258.

¹⁴³ Jean De Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, çev.: Cüneyt Kanat, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014, s. 90.

¹⁴⁴ Joinville, s. 106; Ömerî, s. 375; Hitti, c. IV, s. 1052; Brockelmann, s. 217; Heyd, s. 458; Runciman, c. III, s. 223-24; Asbridge, s. 590; Lamb, s. 391; Raşid Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002, s. 135.

¹⁴⁵ İbn Tağrıberdî, c. VI, s. 364; Ömerî, s. 375.

¹⁴⁶ İbn Tağrıberdî, c. VI, s. 364; Ömerî, s. 376; Asbridge, s. 593-94.

Müslümanlar da buna imkân vermiyorlardı. Fakat 4 Zilka'de 647/8 Şubat 1250'de yerli bir hristiyanın rehberliğinde nehrin sığ bir geçidinden el-Mansure'ye ulaşmaya muvaffak oldular.¹⁴⁷ el-Mansure'nin hemen kenarındaki Müslüman karargâhına yapılan anî baskın Mısırlıların hezimetleriyle sonuçlandı. Öldürülenler arasında vezir Fahreddin de vardı.¹⁴⁸

Zafer sarhoşu olan Kral Louis'in kardeşi Robert d'Artois kaçan Mısırlıların peşine düştü. Vezir Fahreddin'in şehadetine rağmen Memlûk komutanlar disiplini sağlamakta başarılı olmuşlardı. Başlarındaki komutanları el-Mansure'nin sokaklarına askerlerini yerleştirdi ve tuzağa düşmeleri için şehrin kapılarını da açık tuttular. Kurulan tuzak işe yaradı ve Robert d'Artois de dâhil Haçlılar el-Mansure'de imhâ edildiler.¹⁴⁹ Bundan sonra nehri geçen Louis'in başında bulunduğu diğer Haçlı gruba taarruzda bulunulsa da bir netice alınmadı.¹⁵⁰

Daha sonra küçük çapta çatışmalarla savaş devam etti. Louis, el-Mansure önlerinde iki ay kadar bekledi. Bu sırada Sultan'ın veliahdı Turanşah da gelerek Mısır ordugâhına ulaşmıştı. Turanşah'ın inşa ettirdiği gemilerle Dimyat'tan Haçlılara yiyecek taşıyan pek çok Frenk gemisi ele geçirilerek, Haçlılar'ın açlık tehlikesi ile karşılaşmaları sağlandı. Açlığı, Haçlıları bitap düşüren salgın hastalıklar takip etmişti.¹⁵¹ Haçlılar için tek çare Dimyat'a geri dönmektir. Ancak geri dönüş Haçlılar için tam bir felaket oldu ve neredeyse hepsi de Müslümanlara teslim olmak zorunda kaldılar.¹⁵² Esir edilenler arasında dizanteriye tutulan hasta yatağındaki Kral Louis de vardı.¹⁵³ Louis, zincire vurulup el-Mansure'ye götürüldü ve Eyyubî bir memurun evine hapsedildi.¹⁵⁴ Louis ancak Dimyat'ı Müslümanlara geri teslim etmek ve kurtuluş parası olarak bir milyon Bizans altını ödeyerek kurtarabilecekti.¹⁵⁵

¹⁴⁷ Joinville, s. 123; Asbridge, s. 595.

¹⁴⁸ Runciman, c. III, s. 226-27; Asbridge, s. 596; Maalouf, s. 308.

¹⁴⁹ Asbridge, s. 597; Basuğuy, s. 168.

¹⁵⁰ Runciman, c. III, s. 228; Basuğuy, s. 170-71.

¹⁵¹ İbn Tağriberdî, c. VI, s. 365-66; Joinville, s. 149; Ömerî, s. 377; Hitti, c. IV, s. 1052; Asbridge, s. 601; Lamb, s. 410.

¹⁵² İbn Tağriberdî, c. VI, s. 367.

¹⁵³ Joinville, s. 155; Ömerî, s. 378; Brockelmann, s. 218; Asbridge, s. 604; Lamb, s. 414; Basuğuy, s. 179.

¹⁵⁴ Maalouf, s. 309.

¹⁵⁵ Joinville, s. 166; Hitti, c. IV, s. 1054; Runciman, c. III, s. 230-31; Heyd, s. 458'de sadece Dimyat'ın geri verilmesi şartından bahseder; Asbridge, s. 606'da Dimyat'ın teslimini Kral'ın serbest bırakılması için, 12.000 Hristiyan esirin bedeli olarak da belirtilen paranın şart koşulduğunu bildirir.

Bu sırada Mısır'da bir ihtilal oldu ve el-Cezire'den getirdiği güçlerle Mısır'a hâkim olmaya çalışan Turanşah, Baybars ve arkadaşları tarafından 28 Muharrem 648/2 Mayıs 1250'de öldürülerek yerine İzzeddin Aybek nâib tayin edildi.¹⁵⁶ Bunun üzerine yeni hükümet ile başka bir anlaşma yapıldı. Dimyat teslim edilir edilmez Kral ve asiller serbest bırakılacaklar, fidye miktarı da sekiz yüz bin Bizans altınına indirilecekti.¹⁵⁷ Paranın yarısı Dimyat'ta, diğer yarısı da Kral Akkâ'ya ulaşınca verilecekti.¹⁵⁸

2 Safer 648/6 Mayıs 1250'de Dimyat Müslümanlara teslim edildi.¹⁵⁹ Fidye parasının ilk taksidi Templier şövalyelerinin de katkısı ile tamamlanarak¹⁶⁰ Kral ve asiller Akkâ'ya doğru aynı günün akşamı yola çıktılar.¹⁶¹ Louis'in el-Mansure'deki esareti toplam bir ay sürmüştü.¹⁶² Geride "utanç verici bir bozgun",¹⁶³ Haçlılar'ın cesetleri ve esirleri dışında; boşa giden hayalleri ve Mısır'ın zenginliğini kaybetmenin verdiği düş kırıklığı vardı. Dimyat'ın teslimine, en çok da burada ticari imtiyazlar ele geçirip özellikle baharat ticareti konusunda zengin olma hayalleri kuran Venedik, Ceneviz ve Pisalı denizciler kızmışlardı. Bunun için de Fransız şövalyelerine düşmanca tavırlar göstermekten geri kalmamışlardı.¹⁶⁴ Haçlı seferleri devam ediyordu; ancak Mısır'a karşı yapılan bu son sefer ile Haçlılar sonun yaklaştığını görüyor gibiydiler. Akkâ'da karşılaştığı şoku atlatmaya çalışan Louis dört yıllık bir beklemeden sonra hiçbir şey yapamadan Nisan 1254'de Fransa'ya dönmek zorunda kaldı.¹⁶⁵ Bundan sonra Akkâ'daki Lâtin Haçlı Krallığı, 1291'deki acı sonuna doğru hızla gerilemeye devam edecekti.

SONUÇ

Haçlılar'ın 491/1098'de Urfa ve Antakya'yı ele geçirmeleri ile başlayan ve 690/1291 tarihinde bölgeyi terk etmeleri ile sona eren süreç içerisinde çok acılar çekildi, zorunlu göçler, büyük savaşlar yaşandı. Bu acımasız süreçte Müslüman cenahtan hiçbir emir veya melik esir edilemezken, Haçlılardan onlarca soylu esir edilerek zindana atıldılar. Kudüs Kralı'ndan Kontlara,

¹⁵⁶ İbn Tağrıberdî, c. VI, s. 370-71; Ömerî, s. 378; Hitti, c. IV, s. 1053-54; Brockelmann, s. 218; Basuğuy, s. 185-86.

¹⁵⁷ İbn Tağrıberdî, c. VI, s. 369.

¹⁵⁸ Runciman, c. III, s. 232-33.

¹⁵⁹ Joinville, s. 174-75; Asbridge, s. 606.

¹⁶⁰ Runciman, c. III, s. 233; Lamb, s. 428-29.

¹⁶¹ İbn Tağrıberdî, c. VI, s. 372; Joinville, s. 177-78; Ömerî, s. 378.

¹⁶² Hitti, c. IV, s. 1054.

¹⁶³ Asbridge, s. 607.

¹⁶⁴ Heyd, s. 458.

¹⁶⁵ Asbridge, s. 607.

Prenslerden başpiskopos ve patrik seviyesinde din adamlarına varıncaya kadar Haçlı soylusu Müslümanlar tarafından zincire vuruldu.

Müslümanların birkaç istisna dışında merhametle ve misafirperverlikle ağırladıkları bu esir soylular, zindanda Arapça öğrenmekten, İslâm medeniyetine aşına olmaya varıncaya kadar pek çok kazançla tekrar Haçlıların arasına katıldılar. Serbest bırakılınca eski düşmanlıklarını artırarak devam ettirmeleri de onların içinde buldukları ruh halini yansıtmaları bakımından önemlidir. Haçlı seferlerinin acımasızlığının ve kutsal tanımayan zalimliğinin yanı sıra, öfke ve gaddarlıklarının da iyi anlaşılması için bu süreç dikkatle incelenmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmıştır.

Hittîn'de ele geçirilenleri hariç tutarsak, esir edilen Haçlı soylularının hepsinin de Kuzey'in Türk emirleri ve Mısır'ın Memlûk Türkleri tarafından zindana atıldıklarını görürüz. Hittîn'de de Selâhaddin'in ordusunda Muzafferüddin Kökböri gibi Türk unsurun olduğunu dikkate alırsak bu iddiada bir genelleme yapabiliriz. Esirlerin serbest bırakılmasında Müslümanlar arasında bazı iç çekişmelerin ve rekabetin olmasının yanı sıra, Bizans ile karşı karşıya kalınan durumlar olduğunu da müşahede ederiz.

Haçlı seferlerinde esir edilen Haçlı soylularının ele geçirilme şekilleri ile serbest bırakılmaları arasında geçen süreç, Müslümanların merhamet ve şefkati yanında, savaş hukukuna dair önemli bilgileri de bizlere sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991.

Arnold, Thomas Walker, *İslâm'ın Tebliğ Tarihi*, çev.: Bekir Yıldırım-Cenker İlhan Polat, Erkam Matbaası, İstanbul 2007.

Asbridge, Thomas, *Haçlı Seferleri*, çev.: Ekin Duru, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014.

Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr.: Âlî Bey, İstanbul 1332.

Azîmî, *Azîmî Tarihi*, çev.: Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006.

Basuğuy, Bedreddin, *Haçlılar Karşısında İslâm'ın Sağlam Bir Kalesi, Eyyübîler*, Siyer Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017.

Başar, Fahamettin, "Fetret Devri", *DİA*, İstanbul 1995, c.XII, s. 480-82.

Brockelmann, C., *İslâm Devletleri ve Milletleri Tarihi*, çev.: Neşet Çağatay, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1964.

Buhârî, “*Cihad*”, 170, 171.

Buhl, Fr., “*Hattîn*”, *İA*, c.V/1, s. 375;

Cahen, Claude, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev.: Mustafa Daş, Yeditepe Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2016.

Cole, P. J., “Christian Perceptions of the Battle of Hattin (583/1187)”, *Al-Masaq*, VI (1993), ss. 9-39.

de Clavijo, R. G., *Embassy to Tamerlane: 1403-1406*, çev.: G. le Strange, London 1928.

Demirkent, Işın, “Hittîn Zaferi ve Kudüs’ün Müslümanlarca Fethinin Batı’daki Akisleri”, *TTK Belleten*, LII/205 (1988), ss.1547-1555.

Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul 2013.

Ducas, *Bizans Tarihi*, çev.: V. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Ebû Dâvûd, “*Akziye*”, 29; “*Cihad*”, 105, 110.

Ebû Şâme, *er-Ravzateyn fî Ahbârî’-Devleteyn en-Nûriyye ve’s-Salâhiyye*, tahk.: İbrahim Zeybek, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1418/1997.

Ekrenkreutz, A. S., *Saladin*, New York 1972.

el-İsfehanî, İmâdüddin Kâtib, *Hurûbu Selahaddin ve Fethu Beyti’l-Makdis, el-Fethu’l-Kussî fî Fethi’l-Kutsî*, Dâru’l-Menâr, 1. Baskı, yy. 1425/2004.

el-Ömerî, Şihâbüddin b. Fazlullah, *Mesâlikü’l-Ebsâr, Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, çev.: D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2014.

el-Vâkidî, *Kitâbü’l-Meğazî*, tahk.: Marsden Jones, Beyrut 1404/1984.

Emecen, Feridun, “*Süleyman I*”, *DİA*, İstanbul 2010, c. XXXVIII, s. 64.

Enverî, *Düsturnâme-i Enverî*, nşr.: Mükrimin Halil Yınanç, İstanbul 1928.

Erer, Raşid, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002.

es-Semerkindî, Abdürrezzâk, *Matla’ı Sa’deyn*, nşr.: Muhammed Şefî, Lahor 1946-49.

Fayda, Mustafa, “*Bedir*”, *DİA*, İstanbul 1992, c. V, s. 326-27.

France, J., “The Fall of Antioch during the First Crusade”, ed.: M. Ballard, *Dei Gesta per Francos*, Aldershot 2001.

France, John, “The First Crusade, Impelled By The Love of God”, *Crusedas, The Illustrated History*, edit.: Madden, F., The University of Michigan Press, Duncan Baird Publishers 2004.

Grousset, R., *Histoire des Croisades*, Paris 1936-43.

Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev.: Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2000.

Hillenbrand, Carole, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev.: Nurettin Elhüseyni, Melisa Matbaacılık, 1. Baskı, İstanbul 2015.

Hitti, Philip K., *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev.: Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1981.

İbn Cübeyr, *Endülüs'ten Kutsal Topraklara*, çev.: İsmail Güler, Selenge Yayınları, İstanbul 2003.

İbn Haldun, *Divanu Mübtedei ve'l-Haber fi Tarihi Arab ve'l-Berber*, , thk. Halil Şahade, Beyrut 1408/1988.

İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâ'î'z-Zamân*, tahk.: İhsan Abbas, Dâru's-Sadr, Beyrut ts.

İbn Havkal, *X. Asırda İslâm Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014.

İbn Hurdazbih, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Beril Matbaası, Leiden 1889.

İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tahk.: Ahmed Abdülvehhâb Fetîh, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1413/1992.

İbn Manzûr, Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut ts.

İbn Şeddâd, Bahâeddin, *en-Nevâdiru's-Sultâniyye ve'l-Mehâsinu'l-Yûsufiyye (Sîretu Selahaddin Eyyûbî)*, tahk.: Cemâleddin eş-Şeyyâl, Mektebetü'l-Hâncî, 2. Baskı, Kahire 1415/1994.

İbn Tağriberdî, *en-Nücumü'z-Zahire fi Müluk Mısır ve'l-Kahire*, Daru'l-Kütüb, Mısır, ty.

İbn Vâsıl, *Müferricu'l-Kurub fi Ahbari Beni Eyyub*, Kahire 1377/1957.

İbn Vasıl, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbâri Benî Eyyûb*, tahk.: Cemaleddin Şeyyâl, Dâru'l-Kütübi ve'l-Vesâiku'l-Kavmiyye, Kahire 1377/1957.

İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb fi Târîh-i Haleb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996.

....., *Buğyetü't-Talep fi Tarihi Halep*, thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr, yy.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, tash.: Muhammed Yusuf ed-Dekkâk, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1407/1987.

İbnü'l-Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl, I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, çev.: Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

İmadeddin el-Kâtib, *el-Berkuş-Şâmî*, tahk.: Fâlih Hüseyin, 1. Baskı, Amman 1987.

Jean De Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, çev.: Cüneyt Kanat, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014.

Kafalı, Mustafa, "Timur", *İA*, İstanbul 1993, XII/1, s. 336-346.

Kök, Bahattin, "Nüreddin Zengî, Mahmud", *DİA*, İstanbul 2007, c. XXXIII, s. 260.

Kurtulmuş, Hüseyin Hilmi, "Dadaylı Halid Bey", *DİA*, İstanbul 1993, c. VIII, s. 398-99;

Küçük, Cevdet, " Millî Mücadele", *DİA*, İstanbul 2005, c. XXX, s. 81.

Birsel Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi (1109-1187)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Lamb, Harold, Selahaddin Eyyubî ve Haçlılar, çev.: Sinem Ceviz, İlgi Kültür Sanat yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017.

Maalouf, Amin, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev.: M. A. Kılıçbay, Telos Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 1997.

Madden, Thomas F., *The Concise History of the Crusades*, Lanham, Maryland 2013.

Montefiore, Simon Sebag, *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*, Pegasus Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev.: Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 1980.

Müslim, "Cihad", 58.

Nicolle, David, *Birinci Haçlı Seferi 1096-1099*, çev.: L. Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013.

....., *İkinci Haçlı Seferi 1148*, çev.: L. Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014.

Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, Dâru'l-Kütüb, Kahire 1423.

Oldenbourg, Zoe, *The Crusades*, Fransızca'dan İngilizce'ye çev.: Anne Carter, Pantheon Books, New York 1966.

Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Fr. Babinger, Hannover 1925.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1991.

Paine, Mike, *Haçlı Seferleri*, çev.: Cumhuriyet Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2011.

Polat, İbrahim Ethem, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006.

Parlak, Sevgi, "Orta Karadeniz'in Savunmasında Stratejik Öneme Sahip Bir Kale: Niksar Kalesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi, Sanat Tarihi Yıllığı XXV*, sayı: 25/2013, İstanbul 2016, ss. 105-148.

Piyadeoğlu, Cihan, "Büyük Selçuklu Devleti Emiri Atabeg Çavlı Sakavu", *Tarih Dergisi*, sayı: 38, 2003, ss. 37-59.

Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'atu'z-Zaman fi Tevahihi'l-A'yan*, thk. Muhammed Berekat vdğ. Dimaşk 1434/2013.

Smith, J. Riley, *The Crusades*, Oxford Universty Press, New York 1995.

Stanley Lane-Pool, *Saladin and the Fall of the Jerusalem*, Londra 1898.

Şeşen, Ramazan, "Hittin Savaşı", *DİA*, İstanbul 1998, c. XVIII, s. 166.

....., *Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, Çağ Yayınları, İstanbul 1987.

Tevetoğlu, Fethi, "Millî Tarih ve Trikopis'i Esir Eden Dadaylı Halid Beğ", *Orkun*, sy. 1, İstanbul 1962, ss. 4-7.

Tirmizî, "Siyer", 17; "Büyü", 52.

Urfalı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), çev. Hrant Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1987.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1982.

William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey, Colombia Universty Press, New York 1943.

Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1410/1990.

Yewdale, R. B., *Bohemund I, Prince of Antioch*, Princeton 1917.

